

**SOUČASNÁ
E
ILUSTRACE
K
Á**

SOUČASNÁ E ILUSTRACE K Á

Obsah

Tichá Marie	11	Holá Zuzana	53	Nožičková Martina	97	Starý Milan	141
Born Adolf	15	Chalánková Vendula	57	Otčenášek Vojtěch	101	Straková Lucie	145
Kremláček Josef	19	Chupíková Eva	61	Palme F. Jaromír	105	Sukdoláková Milada	149
Dejlová Jaroslava	21	Kolářová Šulcová Miroslava	65	Pavlová Martina	109	Šedivá Tereza	153
Drobný Libor	25	Kotková Markéta	69	Peltanová Alena	113	Váchová Pavlína	157
Dušek Jakub	29	Krygiel Darina	73	Petrová Jitka	117	Vhrsti	161
Dušek Lubomír	33	Kuriš Martin	77	Pluháčková Olga	121	Vybíralová Lenka	165
Gruml Jan	37	Liška Oldřich	81	Pospíchal Josef	125	Vydrová Markéta	169
Havel František	41	Morkes Petr	85	Přenosilová Radana	129	Bibliografie	173
Havlín Zbyněk	45	Neubertová Helena	89	Rémišová Eva	133		
Hegerová Vendula	49	Nováková Iva	93	Sládková Kateřina	137		

Pár poznámek úvodem

Ještě teď mám v živé paměti rozechvění, které se mne zmocnilo, když jsem si v knihovně prvně půjčil Lovce mamutů od Eduarda Štorcha. Ilustrace Zděňka Buriana si mne, stejně jako generace kluků a holek přede mnou i po mně, naprosto získaly. Vtáhly mne do děje. Prožíval jsem osudy Kopčema i jeho souputníků. Toužil jsem prožívat příběhy lovců mamutů.

Nedlouho před tím jsem stejně nadšeně hltal Bubáky a hastrmany Josefa Lady či Pohádky Mikoláše Alše. A sami uznejte, kdo by neznal Pejska a kočičku nebo Dášeňku Karla Čapka. Opravdu perly mezi knihami.

Ano, to byla zlatá éra naší dětské ilustrace a možná vůbec české dětské knížky, k níž ilustrace naprosto nezbytně patří. Rozvíjejí dětskou fantazii a představivost. Dokážou je přitáhnout ke čtení a připustíme, o to nám v poslední době jde možná více, než kdykoliv předtím. V době, kdy kniha jen s obtížemi soupeří s moderními multimediálními prostředky, s 3D animacemi, s počítačovým designem.

Listopad 1989 se nesl v liberalizačním tónu umělecké tvorby. Konec bylo cenzury a direktiv. Autoři se mohli začít znovu svobodně vyjadřovat, svobodně tvořit. Očekával jsem záplavu kvalitních literárních děl, kvalitních tvůrců ilustrací. Čekal jsem, že všichni ti autoři, kteří mi říkali, že tvoří do „šuplíku“, teď vyndají na světlo poklady své tvorby a podělí se o ně se čtenáři. Ale nestalo se tomu tak. Ukázalo se, že většina z nich měla v pověstných šuplících jen pavučiny.

Vedle tu a tam se vyskytujících kvalitních knih se začal trh velmi rychle zaplavovat výtvarným a literárním brakem, který bohužel esteticky ovlivnil celou jednu generaci našich dětí. Bylo to období velmi rozkolísaných kritérií kvality, bylo to období ve znamení nadprodukce knih nejrůznější provenience, jazykové a ilustrátorské úrovně. Smutné je, že v podobném duchu se nesla i produkce učebnic pro základní školy, které měly šanci vytvářet určitou estetickou, jazykovou a grafickou úroveň. Ale příznějme si, často svou šanci promarnily.

S trochou staromilské nostalgie jsem vzpomínal na pověstné knižní čtvrtky, kdy předrevoluční čtenáři vyměnili frontu na banány za frontu na knihy. Ano, mnozí to ještě pamatujete. Stály se fronty na knihy. I když tato doba rozhodně nebyla tvůrčí a idylická, přesto se na náš trh dostávaly kvalitní knihy, na které se stály fronty. A co více, lidé je četli.

Autorský trh sice dnes již není pod kuratelou cenzury, zato je velmi limitován finančně. Po roce 1989 vznikly ze dne na den stovky nových nakladatelství. Drobných nakladatelství, které bohužel měly svou činnost silně finančně poddimenzovanou, proto se začalo šetřit na redakčním zpracování, na korekturách, ale i na ilustrátorech a autorech. Pro nakladatele bylo jednodušší nakupovat autorská práva v zahraničí a prezentovat je českému čtenáři jako světové umělecké niveau.

Tato praxe bohužel vedla téměř k vyhubení českého autora a českého ilustrátora. Je to ale logický důsledek stavu, kdy je velmi těžké se psaním a tvorbou ilustrací uživit. Jako nakladatel pociťuji obrovský problém v nedostatku kvalitních autorů, kvalitních ilustrátorů, v celkovém poddimenzování nakladatelských projektů. Český knižní trh je velmi malým trhem. Když vezmete v úvahu tlak obchodních řetězců na stále nižší ceny, bez ohledu na kvalitu produkce i na krizi knižní tvorby jako odvětví, vypadá situace tak, jak vypadá.

Ale abych nebyl tak skeptický. V posledních několika letech se stav přeci jen pomalu lepší. Objevují se české původní projekty, které splňují i vysoké nároky na kvalitní, moderní dětskou ilustraci. Rodí se mladí ilustrátoři, s nimiž je opravdu radost pracovat.

Publikace, která se vám právě dostává do rukou si klade za cíl ukázat čtenářům, ale i zahraničním nakladatelům, že česká ilustrace, česká knižní tvorba, která měla doma i ve světě vždy velmi dobré jméno, stále existuje, že jsou u nás tvůrci, kteří drží krok s dobou a kteří mají co dát nejen našim čtenářům, ale i světu.

ing. Petr Šulc, Ph.D.

Pohled do historie

První ilustrace se pravděpodobně objevily už v egyptské Knize mrtvých. Antika využívala ilustrace zejména jako názorný doprovod odborných textů související především s astronomií, matematikou a geometrií.

V 7. a 8. století se na britských ostrovech objevuje zvláštní styl zvaný osamocená iluminace. Typická je v tomto směru spíše dekorativní ozdoba než ilustrace v pravém slova smyslu.

V 10. a 11. století se stala módní záležitostí tzv. Ottonská iluminace. Biblické texty určené pro jednotlivé dny církevního roku, tzv. lekcionáře, byly zdobeny portréty donátorů, ale i obrázky s výjevy z Nového zákona. Postavy byly často vypořádány na zlatém podkladu.

Prvním velkým pokrokem byla iluminace gotická, která se objevila ve 12. století. Produkce rukopisů se postupně přemísťuje z klášterů do malých městských dílen. Centrem této tvorby se stává Paříž, především díky své proslulé univerzitě Sorbonna (založena v roce 1257). Bologna byla zase známá svými právníckými díly. Knihy jsou v této době určeny už i pro individuální čtenáře (byť jen pro ty opravdu movité). Jsou menší a velmi pečlivě zdobené. Dochází ke změně designu. Ilustraci je již dáván prostor. Ve vyobrazeních se uplatňuje perspektiva, která je většinou dána pozadím se skálami, či architekturou.

Ve 14. století v Paříži produkují luxusní, krásně ilustrované bible s větší vazbou na realitu.

Pro české země se stal přelomovým rok 1320. Tehdy vznikl Pasionál abatyše Kuhnuty a o něco později Veleslavova bible (1340) a Bible Václava IV. Patnácté století vývoj ilustrované knihy završilo. Ilustrátoři pracovali se zlacením, tuší, vaječnou temperou, podkladem byl pergamen.

Tyto první pokusy doplnit text ilustrací či zdobnou grafikou ještě nebyly knižní ilustrací v pravém slova smyslu. V tom nejširším pojetí prodělala ilustrace své základní proměny spolu s vývojem knih. Její podoba se měnila s dobou, obecným vkusem, s technikou. Samotný pojem ilustrace v dnešním slova smyslu lze časově datovat do poloviny 19. století.

S celosvětovým rozvojem knižní tvorby byl kladen důraz na její celkový design. Na její grafiku, typografii i ilustrace. Prvotní záměry byly motivovány pouhou snahou zpříjemnit a oživit četbu, pokud šlo o literaturu dětskou, bylo účelem ilustrací podnítit dětskou obrazotvornost. Na druhé straně už na sklonku 19. století ovlivňoval snahu nakladatele o působivou knižní ilustraci i komerční záměr prosadit se na trhu a to i pomocí barevnějších a výpravnějších příloh než nabízela konkurence.

V Českých zemích začaly ilustrace doprovázet knihy zejména v období tzv. Národního obrození, tedy od počátku 19. století. Významný český nakladatel Václav Matěj Kramerius (1753–1808) obohatil svůj překlad vnitřní titulkou – ocelorytem, který sice nebyl z domácí produkce, přesto to byl krok k první české dětské ilustraci. Až do poloviny 19. století byly knižní ilustrace v našich zemích velkou vzácností. Barvotiskové jarmareční obrázky byly předchůdcem české knižní ilustrace. I když zprvu vlastně nešlo o žádnou klasickou ilustraci, staly se jejím, byť poněkud kýčovitým, základem.

Prvním kvalitnějším ilustrátorem byl u nás G. J. Schulz (1846–1903), který ilustroval například díla Františka Douchy (1810–1884). Nastupující generace měla ve svém středu další skvělé ilustrátory, například Karla Krejčíka (1857–1901), Emila Zilicha (1830–1896). V této souvislosti nelze opominout Karla Ladislava Thumu (1853–1915), který výrazně pozdvihl velmi oblíbené „Humoru kvítky pro hodné dívky“ vydavatele Kovaříka.

V naší minulosti velmi často docházelo k propojení tvorby konkrétních malířů s nakladatelským domem, například dílo Karla Václava Raise ilustroval Viktor Oliva (1861–1928). Jeho ilustrace zdobí i spisy Václava Beneše Třebízského (1849–1884).

Počátky české ilustrace byly charakteristické prvoplánovou popisností a nepropracovaným, až naivním projevem. Začaly však vytvářet jakýsi standard tvorby knih, respektive jejich ilustrační a grafické vybavy. Otevřely další možnosti pro generace následovníků.

Byl to především vynikající Mikoláš Aleš (1852–1913), jehož bohaté dílo se stalo mezníkem v české knižní, ale zároveň i v dětské ilustraci. Při své práci bezprostředně vycházel z textové předlohy. Jeho tvorba položila základy pro práci ilustrátorů a ilustraci povýšila na specifické odvětví výtvarného projevu. Na rozdíl od volné grafiky, tvořené podle svobodné vůle malíře, se ilustrátor musí podřídit psanému textu i jeho obsahu. Na druhé straně právě Mikoláš Aleš osvobodil ilustraci z područí typografie a grafiky. Dal jí tím zcela osobitý ráz a ukázal možnosti jejího dalšího samostatného vývoje.

V kontextu literatury máme Mikoláše Aleše spojeného především s dílem Aloise Jiráska, ale ilustroval i dětská říkadla a pohádky či Čelakovského Ohlasy písní ruských na konci 19. století.

Počátek 20. století je spjat s dalším, dnes už pozapomenutým ilustrátorem, Věnceslavem Černým (1865–1936). Dlouhodobě spolupracoval s nakladatelstvím Vilímek. Velmi kvalitní směr české dětské ilustrace představovala i nová generace ilustrátorů Cyril Bouda (1901–1984), Jan Zrzavý (1890–1977), Vlastimil Rada (1895–1962).

V meziválečném období se v knižní ilustraci etablovali malíři, kteří již právem patří do zlatého fondu české knižní tvorby. Jsou jimi zcela určitě Josef Wenig (1885–1939) a Adolf Kašpar (1877–1934).

Po nich nastoupila silná generace všestranných malířů, velkolepých autorů. Mezi nimi určitě vyniká Josef Lada (1887–1957), jehož obrázky dodnes okouzlují romantickým pojetím českého venkova. Nebyl však jen skvělým ilustrátorem, proslul také autorskou tvorbou, kterou znají i dnešní děti.

Mezi jeho nejslavnější díla patří Bubáci a hastrmani (1939), Kocour Mikeš (spatřil světlo světa v roce 1934), ale nesmíme opomenout ani pohádkovou knížku O chytré kmotře lišce, či Nezbedné pohádky z roku 1946.

Dalšími neopomenutelnými autory byli bratři Čapkové. Karel Čapek (1890–1938) - připomeňme Dášeňku čili život štěněte z roku 1933 nebo Devatero pohádek (1932) a Josef Čapek s jeho Povídaním o pejskovi a kočičce.

V druhé polovině 30. let se zrodil Ferda Mravenec Ondřeje Sekory (1899–1967).

Mimořádně oblíbeným, i když kritiky někdy zatracovaným, ilustrátorem byl v minulém století Zdeněk Burian (1905–1981). Podle mého osobního názoru neměl mezi ilustrátory dobrodružné literatury pro mládež konkurenta (otázkou je, má-li jej nyní). Pérovky k edicím pravěkých příběhů Eduarda Štorcha, ilustrace knih Karla Maye, Jacka Londona, ale i Alexandra Dumase, či Rudyarda Kiplinga dokázaly zaujmout celé generace kluků a holek.

Poválečná 50. léta minulého století byla pro mnoho autorů obdobím temna. Dětská kniha a pochopitelně i tvůrci jejích ilustrací však zůstávaly stranou bedlivému oku cenzora. To přirozeně vedlo k neobyčejnému rozmachu ilustrační, typografické i grafické tvorby, který se už nikdy nezopakoval.

Zcela programově se uplatňoval princip zohledňující jednotlivé vývojové etapy dítěte. Jedinečné propojení médií a hravosti v nadčasové dimenzi bylo charakteristické zejména pro tvorbu Jiřího Trnky. Nepochybně právě on se stal zakladatelem moderní dětské ilustrace. Dokázal propojit svět loutkového divadla nejen s filmem, ale právě i s knižní ilustrací. Jeho designový rukopis je naprosto jedinečný a nezaměnitelný. Díky jeho tvorbě se česká dětská ilustrace dostala ve známost i v zahraničí, o čemž ostatně svědčí množství jeho mezinárodních ocenění.

Oblíbenou se také stala postavička loupežníka Rumcajse z lesa Řáholce od Radka Pilaře (1931–1994). Vedle skvělých a nezapomenutelných večerníčků vznikla i knižní podoba jeho příběhů. I když Radek Pilař svými ilustracemi doprovodil i některé další tituly pro děti (Drak Mrak Markéty Zinnerové patří k těm známějším), Rumcajs byl zřejmě výrazově nejpovedenější.

Z moderních autorů určitě nemůžeme vynechat Otu Janečka a jeho ilustrace některých děl Františka Halase. Ilustroval i knížku O lékaři Pingovi od Bohumila Říhy a mnohé další.

Určitě nelze opominout Zdeňka Milera. Vytvořil naši nejznámější pohádkovou postavičku – Krtka. Původně filmový hrdina brzy získal i knižní podobu. Protože však Miler již nestíhal psát ke všem svým filmům náměty a scénáře, stali se jejich autory přední spisovatelé – Hana Doskočilová a Ivan Klíma. Plyšová figurka Krtečka se stala symbolem poslední vesmírné mise raketoplánu Endeavour. Adolf Born je malíř, grafik, ilustrátor, tvůrce animovaných filmů. Ilustruje nejen knížky pro děti, ale i pro dospělé. Mezi jeho nejpovedenější díla jistě patří Mach a Šebestová, Žofka ředitelkou ZOO, Boříkovy lapálie, Aprílová škola.

Kvalitních českých ilustrátorů je však mnohem více. Patří mezi ně Karel Svolinský, Denisa Wagnerová, Gabriela Dubská, Stanislav Holý, Jiří Šalamoun, Vladimír Jiránek, Zdeněk Smetana (Křemílek a Vochomůrka, Rákosníček, Štaflík a Špagetka a další), Alena Ladová, Jiří Winter Neprakta, Hedvika Vilgusová, Helena Zmatlíková (Honzíkova cesta, O letadélku Káněti, Děti z Bullerbynu). Je těžké všechny vyjmenovat a na nikoho nezapomenout. Ilustrovali celou řadu překrásných dětských knih, které proslavily českou ilustraci i v zahraničí.

Tichá Marie

Žáček, J.: Kolik je v Praze koček, Praha, Fragment 2003

Narodila se v roce 1935 v Zálesí u Neveklova. Vystudovala Vyšší školu uměleckoprůmyslovou v Praze, obor ilustrace a knižní grafika. Věnuje se ilustrační tvorbě pro děti, spolupracuje s nakladatelstvími Albatros, Alter, Sid a Nero, Euromedia, Fragment, Egmont a Ottovým nakladatelstvím. Je členkou Klubu ilustrátorů dětské knihy.

Za svoji tvorbu získala bezpočet cen, například ocenění za nejkrásnější knihu roku od Ministerstva kultury ČR. Je dvojnásobnou držitelkou Zlaté stuhy a čtyřnásobnou držitelkou ceny nakladatelství Albatros.

Kratochvíl, M.: Jak chtěl být Honza peciválem, Frýdek-Místek, Alpress 2000

Kratochvíl, M.: Jak chtěl být Honza peciválem, Frýdek-Místek, Alpress 2000

Motto: „Přistupuji k ilustrování knih pro děti vždy zodpovědně a s láskou.“

Radičkov, A.: Pohádkový koberec (nepublikováno)

Petiška, E.: Pohádková čítanka,
Praha, Ottovo nakladatelství 2001

Březinová, I.: O Pučlíkovi, Praha, Euromedia 2007